

Pla pilot d'educació per a la mobilitat segura: una ajuda per al desenvolupament dels currículums educatius

M. Farners de Cruz i Puig*

fdecruz@gencat.cat

Resum

D'acord amb un estudi encomanat pel Servei Català de Trànsit l'any 2008, l'educació per a la mobilitat segura no es va desenvolupar en tots els centres educatius, sinó en un percentatge elevat. Així mateix, la implantació va ser desigual segons els cursos. Aquesta situació ha d'evolucionar si es compleixen els decrets d'ensenyaments mínims de 2007 i 2008, d'acord amb els quals l'educació per a la mobilitat segura forma part dels currículums educatius d'educació primària, secundària obligatòria i batxillerat. Per tal de facilitar models per implementar-la als centres, a Catalunya s'ha endegat el Pla pilot d'educació per a la mobilitat segura. Les conclusions d'aquest Pla hauran de servir de guia per treballar en el futur amb totes les escoles.

Paraules clau: mobilitat segura; educació viària; Pla pilot d'educació per a la mobilitat segura; seguretat viària; prevenció d'accidents; accident de trànsit.

Resumen. *Plan piloto de educación para la movilidad segura: una ayuda para el desarrollo de los currículos educativos*

De acuerdo con un estudio encargado por el *Servei Català de Trànsit* en el año 2008, la educación para la movilidad segura no se desarrolló en la totalidad de los centros educativos, sino en un porcentaje elevado. Asimismo su implementación fue desigual según los cursos. Esta situación ha de evolucionar si se cumplen los decretos de enseñanzas mínimas de 2007 y 2008, de acuerdo con los cuales la educación para la movilidad segura forma parte de los currículos educativos de educación primaria, secundaria obligatoria y bachillerato. Con el objetivo de facilitar modelos para su implementación en los centros, en Cataluña se ha iniciado el Plan piloto de educación para la movilidad segura. Las conclusiones de este Plan tendrán que servir para trabajar en el futuro con la totalidad de las escuelas.

Palabras clave: movilidad segura; educación vial; Plan piloto de educación para la movilidad segura; seguridad vial; prevención de accidentes; accidentes de tráfico.

* Responsable d'Educació i Formació Viària del Servei Català de Trànsit de la Generalitat de Catalunya. Diputació, 355. 08009 Barcelona.

Abstract. *Road Safety Education Project: a working guide for the development of the educative curricula*

A study ordered by the Road Safety Department in 2008 denoted that road safety education was carried out in the majority of the educative centers but not in all of them. The development was not the same in all the education levels. In the governmental education orders in 2007 and 2008, road education is a part of the curricula of primary education, secondary education and pre-university studies and it has an important relation with the curricula competences. For that reason Government has initiated the Road Safety Education Project that has the objective of provide implementation patterns to the educative centers. This project has to be a working guide for all the educative centers on Catalonia.

Keywords: mobility safety; road safety education; road safety education project; road safety; accident prevention; road accident.

Sumari

1. La raó de ser de l'educació per a la mobilitat segura	3. L'educació per a la mobilitat segura als ensenyaments
2. L'educació per a la mobilitat segura al sistema educatiu	4. Pla pilot d'educació per a la mobilitat segura
	5. Els principals reptes
	6. Bibliografia

1. La raó de ser de l'educació per a la mobilitat segura

L'educació per a la mobilitat segura forma part de l'educació que es dona a les persones per conviure amb els altres i per habitar un entorn, tenint en compte que com a vianants, passatgers o conductors estableixen interaccions amb els vehicles. D'acord amb la definició del Servei Català de Trànsit (en endavant SCT):

L'educació per a la mobilitat segura té com a finalitat que la persona sigui capaç d'exercir el seu dret a moure's per l'espai públic respectant la seva salut i la dels altres. Per tant, inclou totes aquelles accions i recursos dissenyats perquè les persones desenvolupin les competències necessàries per a una mobilitat eficaç, és a dir, sostenible per al medi i segura per a tothom¹.

L'educació per a la mobilitat segura és una de les estratègies que s'inclouen en els plans catalans de seguretat viària, que són triennals i que tenen l'objectiu de reduir el nombre de víctimes en accident de trànsit. Aquesta reducció està d'acord amb la que marca la Comissió Europea, que en el Llibre Blanc

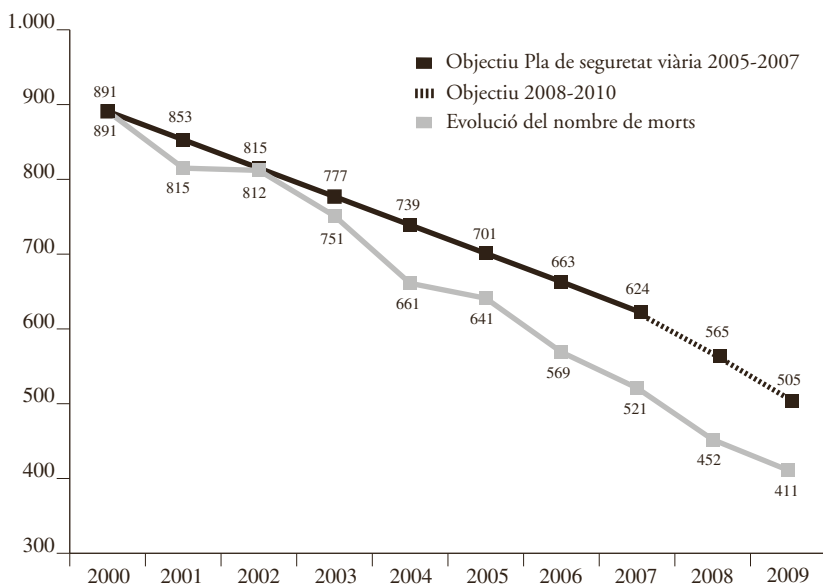
1. Servei Català de Trànsit, 2009.

del Transport de 2001 va establir l'objectiu que se salvessin 25.000 vides a l'any a les carreteres europees, per la qual cosa calia reduir en un 50% la xifra d'accidents mortals durant el període 2000-2010.

Els successius plans de seguretat viària 2002-2004, 2005-2007 i 2008-2010 es plantejaven aquest descens del nombre de morts en accident de trànsit, de tal manera que el 2010 hi hagués com a màxim un 50% dels morts que hi havia hagut el 2000 (any en el qual es van produir 891 morts en accident de trànsit a Catalunya). Les dades fins al 2009 són les que figuren al gràfic 1²: Les línies negra i negra discontinua del gràfic mostren els objectius anuals de disminució de les víctimes mortals per assolir la fita de reducció del 50% en el període fixat. La línia gris indica els morts que realment hi ha hagut. Per tant, durant aquest període s'ha enregistrat un descens gradual de la xifra, des dels 891 morts de l'any 2000 fins a arribar als 411 del 2009, la qual cosa suposa una reducció del 53,9% en nou anys.

La millora de la seguretat viària s'ha produït entre tota la població, ja que afecta a tots dos sexes i grups d'edat. Destaca el col·lectiu d'homes de 15 a 29 anys, la mortalitat del qual és un terç de la que hi havia l'any 2000.

Les xifres mostren una millora constant però, sobretot, proven que la reducció d'accidents és possible. També evidencien que el problema dels accidents

Gràfic 1. Evolució del nombre de morts a 30 dies en accident de trànsit a Catalunya respecte al Pla de seguretat viària.

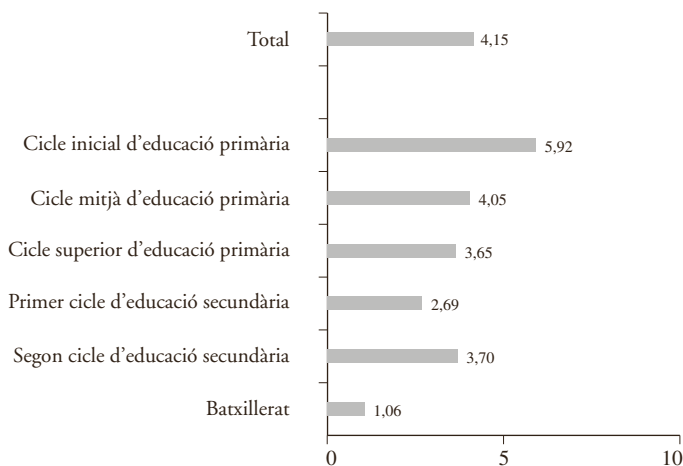
continua sent-hi: les 411 persones que van morir l'any 2009 tenien un nom, uns projectes, una família... Per tant, cal continuar treballant per assolir una reducció de la sinistralitat que tendeixi a acostar-se a l'accidentalitat zero.

Els plans de seguretat viària promouen intervencions per a la millora de la seguretat viària considerades viables. Entre aquestes hi ha l'educació per a la mobilitat segura. A continuació s'exposen algunes dades del seu desenvolupament a l'escola.

2. L'educació per a la mobilitat segura al sistema educatiu

Durant el curs escolar 2008-2009, el Servei Català de Trànsit va encomanar un estudi sobre la situació de l'educació per a la mobilitat segura (en endavant EMS) a DYM, una empresa amb experiència en estudis de caràcter quantitatiu (SCT, 2009). L'univers de l'estudi eren els centres educatius de primària i de secundària (secundària obligatòria i/o batxillerat). Es va fer un mostreig aleatori estratificat, a partir del qual es van fer 747 entrevistes telefòniques a directors i 1.092 enquestes via web a caps de cycle.

Segons els directors, durant el curs 2007-2008 es va fer EMS a un 71,90% de centres escolars, mentre que el 27,1% de centres no en van fer. En els centres que afirmaven fer EMS, el 89,9% dels caps de cycle va respondre que s'havia fet alguna intervenció en el seu cycle. En aquests casos, les hores de dedicació a l'EMS per part del personal docent a primària i a secundària obligatòria era molt superior que a batxillerat, tal com s'observa en el gràfic 2³:

Gràfic 2. Hores de dedicació per curs del personal docent a l'EMS.

3. Servei Català de Trànsit, 2009.

Pel que fa a les línies de treball de cara al futur, es va preguntar a directores i caps de cycle què faria que el personal docent tingués una major dedicació a l'EMS. Els enquestats van valorar la disponibilitat de material didàctic i d'un programa d'objectius estructurat com els aspectes més rellevants per sobre de la formació específica del personal docent en EMS.

Aquestes dades generals resumeixen la situació de l'educació viària en el marc d'un conjunt d'estratègies que tenen com a objectiu la reducció d'accidents. Així i tot, no indiquen quin és el pes de l'EMS en la millora de la seguretat viària. Seria important, de cara al futur, poder anar més enllà i analitzar no només quin és l'estat de l'EMS, sinó també quina és l'aportació dels programes educatius de mobilitat segura a la prevenció d'accidents de trànsit. Amb aquesta perspectiva es donen algunes orientacions sobre com es podria treballar.

A continuació s'analitza el que estableixen els decrets d'ensenyaments respecte a l'educació per a la mobilitat segura, ja que donen un marc interessant per avançar tant en el concepte com en la introducció de l'EMS a l'educació reglada.

3. L'educació per a la mobilitat segura als ensenyaments

En primer lloc es revisen les capacitats i les competències que apareixen en el currículum d'educació infantil, primària, secundària obligatòria i batxillerat i que tenen relació amb l'EMS. A continuació se'n presenten els objectius i la inclusió de l'EMS en àrees i matèries.

Capacitats que s'han d'assolir a l'educació infantil

El Decret 181/2008, de 9 de setembre, estableix l'ordenació dels ensenyaments del segon cycle de l'educació infantil.

Les capacitats que s'han de desenvolupar en aquest cycle són molt importants perquè l'infant tingui les bases per anar adquirint autonomia personal. Entre aquestes n'hi ha dues que estan especialment relacionades amb la mobilitat segura⁴:

- Adquirir progressivament hàbits bàsics d'autonomia en accions quotidianes per actuar amb seguretat i eficàcia.
- Mostrar iniciativa per afrontar situacions de la vida quotidiana, identificar-ne els perills i aprendre a actuar en conseqüència.

En el nostre medi, no es pot entendre una quotidianitat sense vehicles. Per tant, l'educació infantil ha de capacitar l'infant per actuar amb la màxima seguretat en un entorn de joc, intercanvi social, compra, desplaçament... Un entorn en el qual hi ha o hi poden haver vehicles.

4. Decret 181/2008, de 9 de setembre, que estableix l'ordenació dels ensenyaments del segon cycle d'educació infantil.

Competències a l'educació primària i a secundària obligatòria

Tot i que no hi ha una competència «viària», algunes de les competències que s'han d'assolir en l'educació primària i secundària obligatòria requereixen, i en altres casos coincideixen, amb el que serien competències per a la mobilitat segura⁵:

- Autonomia i iniciativa personal: adquisició de la consciència i aplicació d'un conjunt de valors i actituds personals interrelacionades, com la responsabilitat; la perseverança; el coneixement d'un mateix i l'autoestima; la creativitat; l'autocrítica; el control emocional, i la capacitat d'elegir, de calcular riscos i d'afrontar els problemes, així com la capacitat de demorar la necessitat de satisfacció immediata, d'aprendre de les errades i assumir riscos. La competència personal es tradueix a afirmar els seus propis valors i autonomia, però també en actituds de compromís cap als altres. També implica desenvolupar les competències emocionals adreçades a un mateix i cap als altres, com l'autoestima, l'assertivitat, l'empatia, la presa de decisions i la resolució de conflictes.
- Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic: aquesta competència implica relacionar diferents continguts per assolir, entre altres, la protecció de la salut individual i col·lectiva com elements clau de la qualitat de vida de les persones. Per això es desenvolupa el plantejament crític dels hàbits de consum i dels estils de vida. Suposa demostrar esperit crític en l'observació de la realitat i en l'anàlisi dels missatges informatius i publicitaris, així com uns hàbits de consum responsable en la vida quotidiana. Implica habilitats per desenvolupar-se amb autonomia i iniciativa personal en àmbits de la vida i del coneixement molt diversos (salut, consum, processos tecnològics...). Considera la dimensió individual i col·lectiva de la salut, i suposa mostrar actituds de responsabilitat i respecte envers les altres persones i un mateix.
- Competència social i ciutadana: aquesta competència integra coneixements, habilitats i actituds que permeten participar, prendre decisions, triar com comportar-se en determinades situacions i responsabilitzar-se de les eleccions i decisions adoptades. Suposa utilitzar el judici moral per triar i prendre decisions, practicar el diàleg i la negociació per arribar a acords i resoldre conflictes; suposa ser conscient dels valors de l'entorn, avaluar-los i reconstruir-los afectivament i racional per crear un sistema de valors propis.

Es pot afirmar amb seguretat que si no s'assoleixen competències en mobilitat segura no s'ha assolit la competència en el coneixement i la interacció amb el món físic, ja que és una part important de la salut individual i col·lectiva dels joves. D'altra banda, les competències viàries requereixen competència en autonomia i iniciativa personal i competència social i ciutadana. Ensenyar mobili-

5. S'ha pres com a referència el Decret 142/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària i el Decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria.

tat segura no vol dir ensenyar senyals de trànsit, sinó ajudar perquè els infants i els joves prenguin decisions a partir del risc i sàpiguen mantenir-les malgrat la influència dels altres, per poder respectar així la seva salut i la de tothom.

Competències al batxillerat

Algunes de les competències que cal assumir al batxillerat són fonamentals per assolir objectius de seguretat viària⁶:

- Competència personal i interpersonal: està relacionada amb el coneixement dels altres i l'autoconeixement, és a dir, en la comprensió dels sentiments propis i l'habilitat de reflexionar sobre les pròpies experiències. Per construir-la, són importants, entre altres, el desenvolupament d'habilitats socials, la capacitat assertiva i dialògica, la capacitat d'escoltar i aprendre dels altres...
- Competència en el coneixement i interacció amb el món: en la dimensió d'interacció amb el món físic, aquesta consciència ha de permetre que els alumnes adquireixin hàbits racionals de consum i de gestió de la salut individual i col·lectiva.

Tal com es deia en l'apartat anterior, si no s'assoleixen competències vàries no s'és competent per conèixer i interactuar amb el món. Però, alhora, la competència personal i interpersonal és un requisit per a la seguretat viària. Per posar un exemple, l'estrès, l'agressivitat o la ira no tenen les mateixes conseqüències en una persona que no es coneix a si mateixa que en una altra que és capaç de reflexionar sobre les seves emocions, sentiments o estats d'ànim.

Educació infantil: les àrees EMS

Si s'analitzen les àrees de l'educació infantil, l'educació per a la mobilitat segura està present en *la descoberta d'un mateix i en la dels altres* i en *la descoberta de l'entorn*:

- Experimentació i interpretació de sensacions i significats referits a l'espai: dintre-fora, davant-darrere, segur-perillós...
- Prudència davant d'algunes situacions de risc o perill.
- Autoregulació progressiva d'hàbits d'autonomia i rutines referits a la seguretat.
- Valoració de les normes que regeixen la convivència en els grups socials, tot establint relacions de respecte i de col·laboració amb les persones de l'entorn proper.

Per tant, tot i que no es parli explícitament d'EMS, es tracta d'uns continguts que formen part tant de les àrees com de les capacitats de l'educació infantil que cal tractar d'acord amb les capacitats que s'han de desenvolupar.

6. S'ha pres com a referència el Decret 142/2008, de 15 de juliol, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del batxillerat.

Educació primària: objectius i àrees d'EMS

El Decret 142/2007 estableix catorze *objectius* per a l'educació primària. Un d'aquests (el que correspon al punt *m*) diu el següent:

Adquirir els elements bàsics d'una correcta educació viària i les actituds de respecte que afavoreixin la prevenció d'accidents de trànsit.

Pel que fa a les àrees, l'EMS forma part, en tots els cicles, dels continguts del coneixement del medi natural i social. En el cas del cicle superior, també està present en l'educació per al desenvolupament personal i la ciutadania.

Caldria analitzar si amb aquestes dues àrees n'hi ha prou per assolir l'objectiu que s'esmentava a l'inici de l'apartat. Educar en aquest objectiu i en les competències que s'hi relacionen pot requerir desenvolupar intervencions des d'àrees molt diverses, amb un tractament transversal.

Educació secundària obligatòria: uns objectius generals i matèries per al seu desenvolupament

El decret de secundària obligatòria no concreta objectius propis de l'EMS, però sí que enumera dos objectius que estarien a la base. Es tracta dels següents:

- Valorar críticament els hàbits socials relacionats amb la salut
- Afermar els hàbits de salut.

A més, com s'ha vist anteriorment, les competències que s'identifiquen com a bàsiques estan fortament relacionades amb la mobilitat segura.

Hi ha diferents matèries que tenen continguts d'EMS, d'acord amb el decret. Per exemple, està present en les ciències de la naturalesa pel que fa a la promoció de la salut i també en l'anàlisi de la cinètica i les forces que intervenen en el moviment d'un vehicle. També es planteja en educació per a la ciutadania i els drets humans de tercer curs i en educació eticocívica de quart. D'altra banda, i segons el que s'estableix als decrets educatius, els objectius en relació amb l'educació per a la ciutadania i els drets humans han de formar part del projecte educatiu del centre per tal que hi hagi continuïtat entre els valors que es treballen en les diferents matèries i la tutoria, així com en la resta d'activitats que es desenvolupen en el marc del centre. Per tant, cal fer-ne un tractament integral que suposi la participació de l'equip docent.

Batxillerat: l'objectiu i algunes de les matèries per a l'EMS

Un dels catorze objectius del batxillerat és la mobilitat segura:

Refermar actituds de respecte i prevenció en l'àmbit de la seguretat viària.

Si s'analitzen els continguts de batxillerat es pot veure que l'EMS s'ha de desenvolupar a ciències del món contemporani, educació física, filosofia i ciu-

tadania i biologia. S'hauria d'analitzar si aquestes matèries aporten el marc per assolir un objectiu d'educació en valors o bé si cal afegir-hi espais, com podrien ser les tutories.

D'acord amb el que s'ha anat exposant, l'EMS té una especial presència en l'educació escolar, en consonància amb els decrets que regulen els ensenyaments. Donada aquesta situació, és important buscar les vies que ajudin a la seva integració en els centres. Amb aquesta finalitat s'ha dissenyat el Pla pilot d'educació per a la mobilitat segura.

4. Pla pilot d'educació per a la mobilitat segura

El Departament d'Educació i el Servei Català de Trànsit han endegat en el curs 2009-2010, de manera conjunta, el Pla pilot d'EMS, que és una intervenció que es desenvolupa a diversos punts del territori.

El Pla pilot té com a objectiu la discussió, l'elaboració, el consens i la prova d'estratègies que tenen com a finalitat incrementar la presència i l'ajustament de l'EMS en els currículums reals dels centres. A més, busca obtenir «bones pràctiques» que serveixin com a model perquè els centres educatius la incorporin.

Amb aquesta finalitat es va triar un conjunt de centres, tenint en compte, entre altres, criteris de territorialitat.

Finalment, després de les propostes fetes, els participants en el projecte van ser escoles i instituts dels municipis següents:

- Altafulla (projecte per a secundària)
- Hospitalet de l'Infant (projecte per a secundària)
- Centelles (projecte per a secundària)
- Santa Coloma de Gramenet (projecte per a secundària)
- Guissona (projecte per a educació infantil, primària i secundària)
- Tremp (projecte per a primària i secundària)
- Amer (projecte per a primària)

En el cas de Guissona, un dels aspectes clau de la selecció ha estat l'existència en el municipi d'un pla d'entorn que facilita el treball conjunt de quatre centres educatius diferents que participen en el Pla pilot.

En el cas de Tremp, hi participen també dos centres educatius que estan coordinats pel Consell Comarcal del Pallars Jussà. Per tant, és interessant la seva col·laboració des d'aquesta perspectiva de coordinació.

Els centres educatius han hagut de revisar com impartien l'EMS fins al moment. L'objectiu és la incorporació, si escau, de la seguretat viària en el projecte educatiu o en qualsevol cas facilitar que l'EMS tingui una major formalització en el centre. A més, es pretén millorar-ne la presència en la tutoria i en algunes àrees i matèries. Alhora, s'intenta que l'equip docent tingui una major claredat en el concepte, els objectius i el desenvolupament de l'EMS.

El pla pilot encara està obert i no se n'ha fet l'avaluació. No obstant això, és interessant veure algunes de les actuacions que han fet els centres:

- Introducció de l'EMS en el pla d'acció tutorial
- Realització de crèdits de síntesi a secundària
- Treball de l'EMS com a centre d'interès a primària
- Proposta de l'EMS en el treball de recerca de batxillerat
- Intervencions adreçades a les famílies
- Sessions formatives per al professorat reconegudes per Educació i assessoraments individualitzats per al desenvolupament de l'EMS durant el curs 2010-2011
- Formació en EMS en mòduls formatius d'educació infantil i atenció socio-sanitària
- Jornades de seguretat viària per a la sensibilització de joves

5. Els principals reptes

L'educació per a la mobilitat segura, com a necessitat d'una societat, està recollida als decrets d'ordenació dels ensenyaments. En aquest marc, l'EMS s'ha d'entendre en la seva dimensió d'educació en valors. Per sobre de tot, es tracta que els alumnes desenvolupin la competència de conèixer i habitar el món, tenint cura de si mateixos i dels altres. Ens hem de preguntar fins a quin punt el professorat comparteix aquesta visió o bé si considera que l'EMS té unes finalitats diferents.

Per poder constatar quina és l'aportació de l'EMS a la seguretat viària, crec que hauríem d'avaluar el context en el qual es mou, la manera com s'aplica i els resultats obtinguts. Aquesta avaluació s'hauria de fer des d'una doble perspectiva: en primer lloc, en base als aspectes directament relacionats amb la mobilitat segura (intencions, creences i comportaments de seguretat) i en segon lloc en el desenvolupament de valors educatius relacionats amb el respecte i l'estimació de la pròpia vida i amb la seguretat dels altres. Amb aquests resultats podríem valorar i interpretar quina és l'aportació de l'EMS al conjunt d'estratègies dels plans de seguretat viària.

El gran repte dels responsables del trànsit i de l'educació és aconseguir que els decrets es converteixin en una realitat. No hi pot haver cap escola que digui que no fa EMS o bé que en limiti l'aplicació de tal manera que sigui impossible desenvolupar-ne els continguts o que els alumnes assoleixin les competències necessàries.

El pla pilot d'educació per a la mobilitat segura proporcionarà models de desenvolupament de l'EMS que incloguin dissenys de recerca que ens permetin avaluar-ne els resultats obtinguts. També ens haurà de servir per saber les principals dificultats amb les quals ens enfrontem per assolir desenvolupar-lo als centres, així com per conèixer les necessitats de les escoles i el professorat en aquest àmbit. No es tracta d'un projecte amb data de finalització, sinó que ha de ser l'inici d'una nova etapa que té com a objectiu que totes les escoles introdueixin l'educació per a la mobilitat segura entesa com a prevenció. És un canvi quantitatiu i qualitatiu que requereix tot l'esforç dels seus impulsors per promoure aquest model i alhora per donar suport als centres educatius.

6. Bibliografia

SERVEI CATALÀ DE TRÀNSIT (2010). *Anuari estadístic d'accidents a Catalunya*. 2009.

— (2009). «L'educació viària a Catalunya». *Observatori de Seguretat Viària de Catalunya*, 15.

— (2008). *Pla de seguretat viària 2008-2010*.

— (2005). *Pla de seguretat viària 2005-2007*.

— (2002). *Pla català de seguretat viària 2002-2004*.

Decret 181/2008, de 9 de setembre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del segon cicle de l'educació infantil.

Decret 142/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària.

Decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria.

Decret 142/2008, de 15 de juliol, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del batxillerat.